

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОГНІТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КІНОПЕРСОНАЖА В ПРОЦЕСІ ІНТРОСПЕКЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО ТЕЛЕСЕРІАЛУ “СПРИЙНЯТТЯ”)

Бондаренко Я. О.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто вербалізацію когнітивної діяльності кіноперсонажа в процесі інтроспекції в американському телесеріалі “Сприйняття”. Проаналізовано семантико-когнітивні та комунікативно-прагматичні засоби вербалізації когнітивної діяльності кіноперсонажа в процесі інтроспекції. Визначено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: когнітивна діяльність, вербалізація, мовна особистість, інтроспекція, кінотексти.

В статье рассматривается вербализация когнитивной деятельности киноперсонажа в процессе интроспекции в американском телесериале “Восприятие”. Анализируются семантико-когнитивные и коммуникативно-прагматические средства вербализации когнитивной деятельности киноперсонажа в процессе интроспекции. Определяются перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: когнитивная деятельность, вербализация, языковая личность, интроспекция, кинотексты.

The article deals with verbalization of film characters' cognitive activity in the process of introspection in the American TV series “Perception”. Semantic, cognitive, communicative and pragmatic means of verbalization of film characters' cognitive activity in the process of introspection are analysed. The prospects of further research are specified.

Key words: cognitive activity, verbalization, language personality, introspection, movie texts.

Антропоцентричність сучасної лінгвістики зумовлює інтерес до мовної особистості в її різноманітних виявах [4; 5; 7]. Розгляд мовних і мовленнєвих явищ з погляду продуцентів дискурсу відкриває нові перспективи у вивченні глобальних проблем співвідношення мови та мислення [4; 8; 11], мови та свідомості [7; 10]. Мовна особистість виявляється в дискурсі через діяльність – як комунікативну, так і когнітивну. Аналіз вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості дозволяє досліджувати не тільки процес розгортання думки в дискурсі, але й різноманітні кореляції мислення і сприйняття, свідомого та підсвідомого.

Багатий матеріал для дослідження вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості в дискурсі дають сучасні англomовні кінотексти. У наших попередніх публікаціях було детально розглянуто, зокрема, вербалізацію когнітивної діяльності мовної особистості в процесі автоадресованої психотерапії [1], інтерпретацію гіпертрофованих концептів злочинців як вияв когнітивної діяльності профайлера в дискурсі [2], вибір адресатно-орієнтованих семіотичних кодів як форму вияву когнітивної діяльності мовної особистості в професійному дискурсі [3].

Об'єктом цієї статті є вербалізація когнітивної діяльності кіноперсонажа в процесі інтроспекції, тобто “особливого виду пізнання людиною своєї свідомості, який полягає ніби в “безпосередньому” сприйманні її виявів (окремих думок, почуттів, переживань тощо)” [9, с. 160], **предметом** – семантико-когнітивні та комунікативно-прагматичні засоби вербалізації когнітивної діяльності кіноперсонажа в процесі інтроспекції. **Метою** статті є аналіз специфіки вербалізації когнітивної діяльності кіноперсонажа в процесі інтроспекції. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю з'ясування складних кореляцій між мовою та мисленням, мовою та свідомістю.

Матеріалом дослідження є популярний американський телесеріал “Сприйняття”, головний герой якого, нейрофізіолог і викладач Деніел Пірс, страждає на шизофренію, що, з одного боку, суттєво ускладнює його професійне й особисте життя, а з другого – дозволяє йому глибше зрозуміти механізми роботи мозку в нормі і патології. Завдяки своїм унікальним інтелектуальним здібностям Пірс виступає консультантом ФБР.

Цікавою сюжетною особливістю цього кінотексту є зображення галюцинацій Пірса, з якими він вступає в діалог. Подібні розмови моделюють в кінотексті поліфонію свідомості [див., напр., 6], посилену шизофренією головного героя. З іншого боку, інтроспективний аналіз власних галюцинацій дозволяє головному герою вести своєрідний діалог із своїм підсвідомим і підказує не лише можливі шляхи розкриття кримінальних справ, а й розв’язання власних проблем з психікою. В останньому Пірсу особливо допомагає його “улюблена галюцинація” – Наталі, яка виступає для нього в ролі подруги й довіреної особи, дозволяючи Деніелу проговорювати свої проблеми:

– Natalie, look at me! I- I- I- I hear voices. I see things that are't there. I talk to the walls. How I gonna ever have an intimate connection, with anybody?

– You had an incident. Daniel!

– (Daniel nods)

– Well, sometimes it happens, you deal with it and you move on. So why is it that I get the feeling that you are more worried about it than usual?

– What if next time it happens in front of Kate?

– You told Kate about your condition a long time ago.

– Well, knowing and seeing are two different things. I don't- Maybe I should get off this case.

– Quit without solving it? Then you would really go crazy. Have you talked to Rosenthal about going back on your meds?

– No, no. We talked- Look. For some people there are miracles. Not me.

– But you had fewer symptoms.

– And I couldn't concentrate long enough to finish a damn Sudoku. I couldn't write. I couldn't work. No, no, no. I can handle this, Nat, I'll keep up my talk therapy with Rosenthal, I'll- I'll- I'll stick to my routine. I'll watch my diet, I'll keep my mind focused and occupied.

– Okay. Let's focus on the incident. Tell me about it.

– What is there to tell? It was- it was a schizophrenic hallucination. It was a product of randomly firing neurons.

– Daniel, you know how your mind works. Sometimes these hallucinations tell you things that your conscious mind cannot make sense of. Tell me what you saw.

– A man. Works at Texan. And he came to my house, said he was the killer. I am pretty sure it's physically impossible.

– What else did he say?

– That Valery Nelson is a liar.

– Who is she?

– She was having an affair with the victim. She says she has nothing to do with the crime and the police believe her.

– Well, if she is lying, how could you prove it? (Perception, 1/1)

У наведеному фрагменті розмови між Деніелом і Наталі Деніел вербалізує свою Я-концепцію – *I- I- I- I hear voices, I see things that are't there, I talk to the walls. How I ever gonna have an intimate connection, with anybody?* Концептуальним ядром Я-концепції виступає концепт ПОРУШЕНЕ СПРИЙНЯТТЯ, який імплікує концепт БОЖЕВІЛЛЯ. Заїкання, багаторазовий повтор особового займенника *I*, непряме заперечення *How I ever gonna have an intimate connection, with anybody?* вербалізують внутрішній конфлікт Пірса і його неврівноважений емоційний стан, викликаний

новими галюцинаціями. Уявна співрозмовниця допомагає Пірсу усвідомити своє занепокоєння – *So why is it that I get the feeling that you are more worried about it than usual?* (лексема *worried*) і з'ясувати його причину – страх зіпсувати свою репутацію в очах колеги й друга – *What if next time it happens in front of Kate?* Далі розмова будується як серія аргументів і контраргументів, оскільки Деніел намагається прийняти рішення повернутися до медикаментозної терапії або продовжувати відмовлятися від неї. Вирішальним аргументом проти відновлення медикаментозної терапії виступає репліка *And I couldn't concentrate long enough to finish a damn Sudoku. I couldn't write, I couldn't work*, у якій вербалізується ключовий ціннісний концепт героя – ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПРАЦЯ (лексеми *Sudoku, concentrate, write, work*). Усвідомлення важливого елемента терапії – забезпечення мозку достатнім обсягом роботи – *I'll keep my mind focused and occupied* наводить Пірса на думку про можливість розшифрування сигналів підсвідомого – *Daniel, you know how your mind works. Sometimes these hallucinations tell you things that your conscious mind cannot make sense of*. При цьому відбувається переосмислення, реконцептуалізація концепту ГАЛЮЦИНАЦІЯ у свідомості героя – з продукту хвороби (*a product of randomly firing neurons*) на сигнали підсвідомого (*these hallucinations tell you things that your conscious mind cannot make sense of*). Наведений уривок також демонструє концептуальний зв'язок перцептивних – *look, get the feeling, watch, see*, ментальних – *concentrate, focus, know, make sense of* – та модальних – *can, couldn't* предикатів. Деніел здійснює детальний аналіз побаченої раніше галюцинації і приймає рішення прислухатися до неї й перевірити свідчення жінки, якій він підсвідомо не довіряє.

Коли Пірс переконується, що галюцинації дійсно допомагають йому усвідомити отриману на підсвідомому рівні інформацію, він своєрідним чином раціоналізує їх, переключившись з пов'язаних з ними негативних емоцій на аналіз їхнього прихованого значення. Тому він не засмучується, раптом знову побачивши вже знайомий галюцинаторний образ, а відразу розуміє, що щось у справі залишилося неусвідомленим:

- *What's up, doc?*
- *Daniel, what is it?*
- *It's nothing.*
- *It's not nothing. You caught the killer. So what am I still doing here?*
- *Case isn't over yet.* (Perception, 1/1)

Прагматичним фокусом цього фрагмента є іронічне питання-виклик *So what am I still doing here?*

Важливим елементом вербалізації інтроспективної когнітивної діяльності кіноперсонажа в досліджуваному кінотексті є докори сумління, що можна побачити в наступному прикладі:

- *If you could see what I did to this poor woman.*
- *I am sure you did what you thought was right.*
- *So did Joseph Stalin. How could I have been so wrong about something that-*
- Daniel, what is it?
- *Me. In about forty years. Ooh. That was a weird one even for me.*
- *You are hallucinating.*
- *What else is new?*
- *Didn't I read a book once by a certain brilliant neurosurgeon who speculates that sometimes even the most frightening hallucinations can be the brain's way of making sense of things that seem random?*
- *Maybe the author of that book was just trying to make himself feel better.*
- *Daniel, think. What is the old you telling the young you?*
- *That's it!*
- Daniel, what is it?
- *That's what must have happened.*
- *What?*
- *Where- where was it? I didn't see it in there. Natalie, I can't- I can't explain right now.*

- Doc? Are you having an episode?
- Yes, I am having an episode. (Perception, 1/3)

Наведений уривок починається з безжального самобичування Пірса, яке вербалізується через самозвинувачення *If you could see what I did to this poor woman* та дещо гіперболізовану аналогію – *So did Joseph Stalin*. Невдоволення Пірса собою також виявляється через сарказм – *What else is new?* і скептицизм – *Maybe the author of that book was just trying to make himself feel better*. Емоційне збудження Денієла призводить до появи нової галюцинації – раптом Денієл бачить у дзеркалі себе років за сорок. Навіть у галюцинаторному стані Пірс розуміє нестандартність цього образу, що вербалізується через оцінний мовленнєвий акт *That was a weird one even for me*. Водночас активний розум Пірса не дозволяє йому змиритися із ситуацією, і він опосередковано, через уявні репліки співрозмовниці спонукає себе до пошуку пояснення – *Daniel, think. What is the old you telling the young you?* Правильно сформульоване запитання дозволяє йому дійти правильного висновку, що сигналізують репліки *That's it! That's what must have happened*. Результат когнітивної діяльності Пірса – нарешті встановлений причинно-наслідковий зв'язок – вербалізується лише після верифікації ним власної гіпотези:

- I knew it.
- What the hell are you doing here?
- Lacy didn't get upset because she had some kind of psychotic hallucination. She saw her own reflection in the glass and she didn't know who it was. (Perception, 1/3)

Наведений приклад показує, як Пірс зміг співвіднести образну специфіку своєї дивної галюцинації з дивною поведінкою дівчини й з'ясувати її причину. Головними засобами вербалізації когнітивної діяльності кіноперсонажа виступає оцінна лексика – лексеми *poor, wrong, random, weird, brilliant, the most frightening*, ментальні – лексеми *think, explain*, перцептивні – лексема *see* та модальні – лексема *must* предикати.

Інтроспективний аналіз галюцинацій також допомагає Денієлу усвідомити когнітивний дисонанс, як це відбувається в наступному прикладі:

- Why didn't you take Kate?
- Because I'd rather watch it on TV. With you.
- Something's bothering you.
- Alena. I just can't figure out how a young girl that barely spoke English pulled off such a complicated scam.
- I guess she had everyone fooled.
- [...]
- Daniel, you have no one to blame but yourself. That could have been you but instead you let him take your place.
- She took her place. There's another mole. (Perception, 1/2)

Маркерами когнітивного дисонансу кіноперсонажа в цьому разі виступають лексема *bother* і модальне сполучення *can't figure out*. Перше висунуте можливе пояснення, вербалізоване уявною співрозмовницею, – *I guess she had everyone fooled*, – не переконує Пірса, і він продовжує напружену когнітивну діяльність, скеровану на пошук правильної відповіді й усунення когнітивного дисонансу. Рішення асоціативно підказує випадкова репліка-докір уявної співрозмовниці – *That could have been you but instead you let him take your place*, яка дозволяє Пірсу миттєво провести аналогію між собою і підозрюваною – *She took her place*. Фокусами вербалізації когнітивної діяльності кіноперсонажа виступають ментальні предикати *guess, figure out*, модальний предикат *can*, оцінна лексема *complicated*, а також маркери причинно-наслідкового зв'язку *why* та *because*.

Таким чином, у досліджуваному кінотексті когнітивна діяльність кіноперсонажа в процесі інтроспекції вербалізується через відслідковування й копійки аналіз прихованих значень власних галюцинацій, що дозволяє кіногерою переводити інформацію з підсвідомого рівня

на рівень свідомості. Основними комунікативно-прагматичними засобами вербалізації когнітивної діяльності кіноперсонажа в процесі інтроспекції є спонукання, самозвинувачення, оцінні й аргументативні мовленнєві акти, семантико-когнітивними – емотивна й ціннісна лексика, ментальні, модальні й перцептивні предикати. У наступних дослідженнях плануємо проаналізувати когнітивні невдачі та способи їх виявлення й подолання в сучасних англійських кінотекстах.

Література

1. Бондаренко Я. О. Вербалізація когнітивної діяльності мовної особистості в процесі автоадресованої психотерапії (на матеріалі англійського телесеріалу “Свідомість”) / Я. О. Бондаренко // *Нова філологія* : Зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – № 58. – С. 16 – 20.
2. Бондаренко Я. О. Інтерпретація гіпертрофованих концептів злочинців як вияв когнітивної діяльності профайлера в дискурсі (на матеріалі сучасних американських кінотекстів) / Я. О. Бондаренко // *Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : Філологічні науки. Вип. 32. – Кам’янець-Подільський : “Аксіома”, 2013. – С. 63 – 66.
3. Бондаренко Я. А. Подбор адресатно-ориентированных семиотических кодов как форма проявления когнитивной деятельности языковой личности в профессиональном дискурсе (на материале современных американских кинотекстов) / Я. А. Бондаренко // *Когнитивные исследования языка*. Вып. XIV : Когнитивная лингвистика : итоги, перспективы : мат-лы Всеросс. науч. конф. 11-12 апреля 2013 года. – М. ; Тамбов : Издат. Дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2013. – С. 304 – 308.
4. Васильев Л. Г. Языковая личность и дискурс рассуждений / Л. Г. Васильев // *Язык – когниция – социум* : тезисы докл. Междунар. науч. конф., Минск, 12-13 ноября 2012 г. – Минск : МГЛУ, 2012. – С. 23 – 25.
5. Залогина Е. М. Языковая личность: лингвистический и психологический аспекты : На материале романов “Бесы” и “Дневник писателя” Ф. М. Достоевского: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / Е. М. Залогина. – Санкт-Петербург, 2004. – 180 с.
6. Зинченко В. П. Сознание и творческий акт / Владимир Петрович Зинченко. – М. : Языки славянских культур, 2010. – 592 с.
7. Караулов Ю. Н. Лингвокультурное сознание языковой личности. Моделирование состояния и функционирования / Ю. Н. Караулов, Ю. Н. Филиппович. – М. : Азбуковник, 2009. – 336 с.
8. Лейчик В. М. Формирование и кристаллизация мысли в речи (дискурсе) / В. М. Лейчик // *Язык и мысль : традиции и новые парадигмы*. Вторые Ярославские лингвистические чтения : сб. науч. трудов Междунар. конф. 16-18 июня 2009 года : в 2 т. / Отв. ред. О. С. Егорова. – Ярославль : Изд-во ЯГППУ им. К. Д. Ушинского, 2009. – Т. 1. – С. 34 – 42.
9. *Психологічна енциклопедія* / [авт.-упоряд. Степанов О. М.]. – К. : “Академвидав”, 2006. – 424 с.
10. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Монографічне видання / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
11. Стернин И. А. Когнитивная лингвистика и проблема языка и мышления / И. А. Стернин // *Язык и мысль : традиции и новые парадигмы*. Вторые Ярославские лингвистические чтения : сб. науч. трудов Междунар. конф. 16-18 июня 2009 года : в 2 т. / Отв. ред. О. С. Егорова. – Ярославль : Изд-во ЯГППУ им. К. Д. Ушинского, 2009. – Т. 1. – С. 69 – 73.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Perception. Season 1, Episode 1. = (Perception, 1/1)
2. Perception. Season 1, Episode 2. = (Perception, 1/2)
3. Perception. Season 1, Episode 3. = (Perception, 1/3)